

EDMUND BOREK: SOCIÁLNA DEMOKRACIA A NÁBOŽENSTVO¹

Skúmame-li vznik viery v bohov u človeka, prídeme k názoru, že človek sám si bohov stvoril. Praveký človek, obkolesený na všetkých stranách nepriateľmi z ríše zvierat, ktorý bojovať musel neprestajne proti prírodným živlom, v stá-
lom zápase s prírodou pozoroval, že mnohé predmety v prírode mu osožia, iné zas škodia. Predmety a zjavy, ktoré mu boli na osoh, uctieval, tých predme-
tov a zjavov v prírode, ktoré mu boli na škodu, sa bál, vyhýbal im. Pozorujúc,
že ku všetkému, čo chce vykonať, treba je činnosti, práce, namýšľal si v svojej
detskej myslí, že to, čo okolo seba v prírode vidí, je buď prejavom pôsobenia
vyšších bytností, človeku podobných, alebo vyššou bytosťou samou, ktorú bož-
stvom, bohom pomenoval. Tak vznikla v ňom viera vo vyššie bytnosti, v bož-
stvá, ktoré svojou prosbou alebo darom hľadel si nakloniť. Ku zlým bohom
sa modlil, aby ho chránili pred zlým; k dobrým sa modlil, aby im poďakoval
za dobrodenie, jemu preukázané. Ale on išiel ďalej: on uctieval aj predmety,
ktoré mu slúžili na obranu proti zveri a proti ľuďom. Sám robil si bohov
z kameňa, aby sa im mohol klaňať. Pred východom slnka išiel sa pokloniť
slnku, v ktorom uctieval boha. Poklonil sa pred stromom, v ktorého šepotu
počul božiu reč a ktorý mu poskytoval ochrany pred dažďom. Poklonil sa pred
mesiacom, ktorý mu dával v noci svetlo. Zbožňoval oheň, ktorý mu dával svetlo
a teplo, klaňal sa hviezdám, ktoré boli mu milými družkami v noci, padal
k zemi pred bleskom a hromom, aby ho boh-blesk nepotrestal smrťou. Nevediac
si vysvetliť prírodné zjavy, uctieval tieto ako božstvá. Vývinom času ľudia si
rozdělili božstvá na rozličné druhy: na bohov a bohyně na zemi, v nebi, v pod-
svetí, na nižšie a vyššie božstvá. Preto ale, že si neboli istí toho, či neexistuje
dakaké božstvo, ktoré nepoznajú, stavali aj oltár: „neznámemu bohovi“. Chytráci
medzi ľuďmi, vidiac, že ľudia dávajú bohom nielen modlitby, ale aj dary, vy-
dávali sa za prostredníkov medzi bohom a ľuďmi a dary, ktoré ľudia bohom
dávali, sami si ponechávali a z nich bez práce dobrý život viedli. Títo chytráci
boli kňazi, ktorí sa objavujú vo všetkých náboženstvách a ktorí všade vyhla-
sujú, že oni božským veciam najlepšie rozumejú.

Ale nielen *strach a vďačnosť* ľudí stvorila božstvá, ale aj *láska*. Otec rodiny,
od všetkých členov rodiny milovaný, zomrel. Ako by človek na prvom stupni
vzdelanosti vedel pochopiť, že smrť je počiatkom rozkladu tela ľudského a že
jeho telo uložené do hrobu, je základom nového života, ako by mohol veriť,

¹ Roku 1912 vydal Spolok svätého Adalberta v Trnave podielovú knižku *Sociálna demokracia a náboženstvo*, ktorú napísal Pater Salesius. Knižka nevyberaným spôsobom útočí na teoretické a ideovo-politické princípy sociálnodemokratickej strany (materializmus, ateizmus, triedny boj atď.), prekrúca ich a dezinterpretuje na nízkej úrovni.

Borekova práca *Sociálna demokracia a náboženstvo*, z ktorej prinášame ukážku, je odpoveďou na tento Salesiov pamflet. Vyšla pod pseudonymom Xaver Rozkošný a v deviatich kapitolách nastoľuje niektoré otázky náboženstva, cirkvi, viery, pouka-
zujúc na ich škodlivosť a teoretickú i praktickú reakčnosť. Keďže ide o publicistickú
prácu s výrazným propagandistickým cieľom, nemá ani Borekova štúdia náročnejší
teoretický charakter; okrem toho sám autor nebol ešte v skúmaných otázkach mar-
xisticky náležite pripravený.

že po smrti — nikdy už — neuvidí milovanú bytnosť. Ako by mohol veriť, že milovaná osoba, ktorá na svete fažký život viedla, nebude od bohov odmenená dľa zásluhy? Ako mohol veriť, že nepríde táto milovaná osoba nikdy už do jeho domu a nebude jeho i dom jeho chrániť mocnou rukou? V svojej prostej duši toto uverit' nemohol. Tak stvoril si božstvá, ktoré chránia rodinu a dom, domácich bohov, dedov. Ako rodina mala svojich bohov, tak aj rod, kmeň. Udatní, múdri, spravodliví členovia rodu boli zbožňovaní po smrti, pokladaní boli za bohov. Každý kmeň, každý národ mal iných bohov. Mnohý národ mal až tri-štyri tisíce takých rozličných bohov.

Židovstvo, ktoré verilo už len v jedného boha, ktorý celý svet stvoril a riadi, ktorý sám obstaráva všetky funkcie, ktoré pohania prikladali svojim mnohým bohom, bolo základom, z ktorého vyšlo aj kresťanské náboženstvo, ktoré stvorilo z jednobožstva *trojbožstvo*, trializmus v božstve, otca, syna a ducha v jednej osobe. Zo starého osobného boha židovského učinilo kresťanstvo božský triumvirát, tvoriaci jedon nerozlučný celok. K tejto božskej trojici pričlenilo kresťanstvo ešte celý rad vyšších a nižších bytostí, diablov a anjelov, svätých a blahoslavených, zatratených a dušičiek v očistci pod pohanskými vplyvmi, najmä aj preto, aby kresťanstvo stalo sa pohanom prijateľnejšie.

Od primitívneho kresťanského trializmu prešli theologovia pod vplyvmi vedy k náuke, že boh dal večné zákony svetu, dľa ktorých sa ten riadi, a dáva teraz vývinu sveta a ľudstvu voľný beh, aby „pri konci sveta“ s ľuďmi súčtoval, čo na svete vykonali dobrého a zlého, a odsúdil spravodlivých do neba a nespravodlivých do pekla. Príležitosťne, ovšem boh dľa názorov theologov odmeňuje a trestá ľudí aj už na zemi. Či tieto názory sú správne, o tom môžu sa škriepiť lepší znalci boha a nebeských vecí, ako sme my, sociálni demokrati. Kto chce veriť, že boh je od večnosti, že všetko stvoril a spravuje, je pre sociálne, spoločenské boje sociálnej demokracie za pozdvihnutie hmotnej a duševnej úrovne ľudu práve tak cenný ako ten, ktorý verí, že hmota je od večnosti, že hmota je nezničiteľná, že v hmote pôsobí energia, ktorá oživuje hmotu, že teplo, zima, pohyb, svetlo — všetko, čo vo svete je, je výsledkom pôsobenia a premeny energie.

Dejinný vývin ukazuje nám, že náboženstvo a vedu stvoril človek. V náboženstve a vo vede sú tajomstvá, veci, ktoré človek ľudským rozumom nepochopuje. Boha a energiu stvoril človek a dal im meno. To je isté. Náboženstvo dáva človekovi na otázku, ako povstal svet, odpoveď, že boh ho stvoril. Veda odpovedá, že sa vyvinul z hmoty pôsobením energie dľa večných prírodných zákonov. Jedno i druhé je ľudský predpoklad. Rozdiel je len v tom, že náboženstvo vyhlasuje svoju odpoveď za nezmeniteľnú pravdu, zakiaľ veda uznáva, že pravda má len relatívnu hodnotu, t. j. čo dnes je pravdou, zajtra ňou už nie je. Príklad nám to objasní: Dokiaľ ľudstvo verilo, že každé ráno boh sadne si do ohnivého vozňa a z východu jachá na západ, bolo to vtedy *pravdou*, ktorej každý veril, ale dnes je pravdou to, čo vyskúmala veda, že zem sa točí okolo svojej osy a okolo slnka. a následkom tohoto točenia je noc a deň a štyri čiastky roku: jaro, leto, jaseň, zima. To je pre nás dnes *pravdou*. Veda neosobuje si nárok na neomylnosť ako viera. Tým rozoznáva sa hlavne veda od viery.